

2023

SOSYAL BİLGİLER

5. SINIF ÜNİTE DERS

NOTLARI

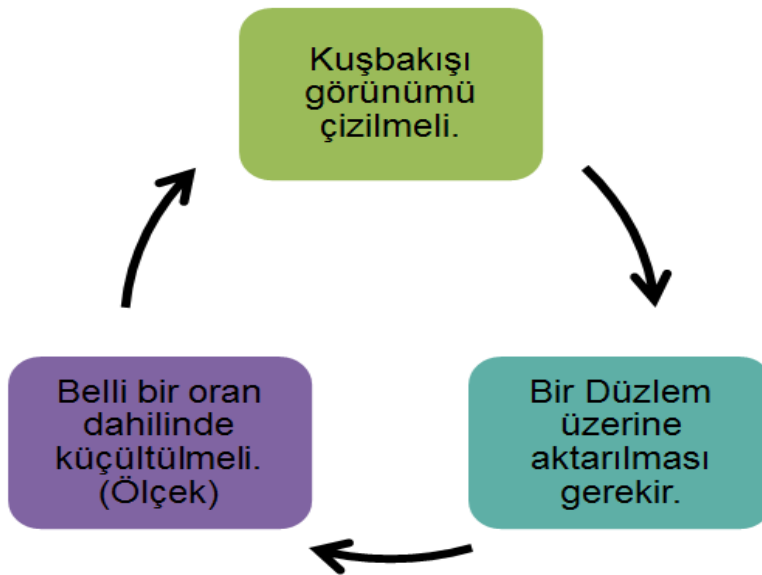
HARİTAYI TANIYORUM

HARİTANIN DİLİ

- Yeryüzünün tamamının veya bir kısmının kuşbakışı olarak belirli bir oranda küçültülerek bir düzlem üzerine aktarılmasına **Harita** denir.

- Bir çizimin harita olabilmesi için;

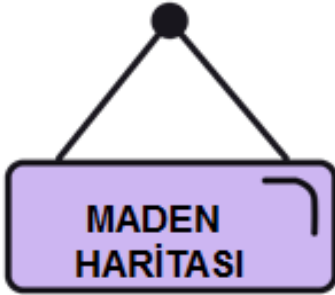
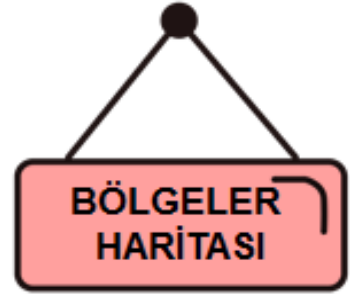
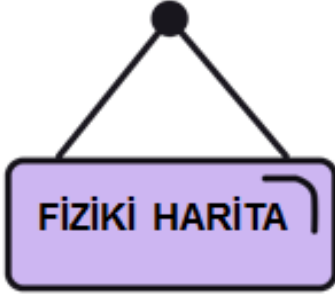
- Ölçek kullanılmayan kabataslak çizimlere **kroki** denir.

- Haritalarda küçültme oranına **ölçek** denir. Kısacası çizdiğimiz gerçek alanın kâğıt üzerine aktarılırken gerçeğinden ne kadar küçültülerek çizildiğidir. Ölçekler kesir ve çizgi ölçek olmak üzere ikiye ayrılır.
- Haritalarda kullanılan özel işaretler vardır. Bu işaretler ve bunların ne anlama geldiği, haritaların işaretler bölümüne **lejant** adı verilir. Kısacası lejantlar haritanın dilidir.

	Orman		Maden yatağı
	Bataklık		Hava alanı
	Kumluk		Toprak yol
	Taşlık		Asfalt yol
	Çukurluk		Devlet sınırı
	Akarsu		Demir yolu
	Baraj ve baraj gölü		Kent
	Çeşme		Mezarlık

- Haritalar kullanım amaçlarına göre farklılık göstermektedir.

FİZİKİ HARİTA

SİYASİ HARİTA

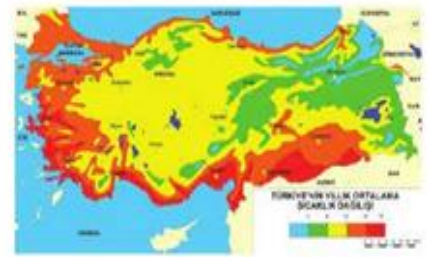
BÖLGELER HARİTASI

MADENİ HARİTASI

TURİZM HARİTASI

SICAKLIK HARİTASI

FİZİKİ HARİTA

- Fiziki harita yeryüzünün fiziki durumunu yani dış görünüşünü gösteren haritalardır. Dağları, ovaları, denizleri, platoları kısaca yeryüzü oluşumlarını, yükseltilerine göre farklı renk tonlarında gösterildiği haritalardır.
- Fiziki haritalarda kullanılan renklerin anlamları vardır.
- Deniz ile karanın birleştiği yerde yükselti “0 (sıfır)” metre olarak kabul edilir.
- Deniz seviyesine yakın yerler yeşil rengin tonlarıyla gösterilirken yükselti arttıkça sarı ve kahverengi tonları kullanılır.

- Deniz, akarsu ve göller mavi renk ile gösterilir.
- Genellikle kıyı ovaları yeşil renkle gösterilir. Fiziki haritalardaki yeşil kesinlikle ormanları ve yeşil alanları ifade etmez.
- Genellikle iç bölgelerde bulunan ovalar ve platolar turuncu renkle gösterilir.
- Genellikle yüksek dağlar ve yükseltisi fazla olan yerler kahverengi renkle gösterilir.
- Kalıcı karların bulunduğu yerler ise beyaz renkle gösterilir.
- Denizde açık renkten koyu renge doğru gidildiğinde derinliğin arttığını, açık kahverengiden koyu kahverengiye doğru gidildiğinde ise yükseltinin arttığını anlarız.

FİZİKİ HARİTALARDAKİ YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ

DAĞ

Çevresine göre daha yüksek ve tabandan zirveye kadar eğimli yamaçları olan yeryüzü şekillerine "dağ" adı verilir.

PLATO

Akarsular tarafından derin yarılmış, çevresine göre yüksekte olan geniş düzlüklerdir.

OVA

Çevrelerine göre alçakta kalmış, eğimi az olan geniş düzlüklerdir. Kıyı ovalar alçak olduğu için yeşil renkle, iç kesimlerdeki ovalar biraz da yüksek olduğu için sarı renkle gösterilir.

VADI

Bir akarsuyun, yatağını (aktığı yeri) aşındırarak oluşturduğu V yada U biçimindeki yeryüzü şeklidir.

AKARSU

Yağmur, kar, buzul ya da kaynak suyuyla beslenen; belirli bir yatak boyunca sürekli veya zaman zaman akan sudur. Irmak ya da Nehir de denir.

GÖL

Karalar içindeki çukurluklarda biriken durgun su kütleleridir. Dört tarafı karalarla çevrilidir.

KÖRFEZ

Denizin karaya doğru giren büyük ve geniş girintilerine Körfez denir.

KOY

Denizin karaya doğru giren küçük ve dar girintilerine Koy denir.

DENİZ

Yerkabuğunun çukur bölümlerini dolduran, birbiriyle bağlantılı olan büyük su kütleleridir.

ADA

Dört tarafı suyla çevrili olan kara parçasıdır.

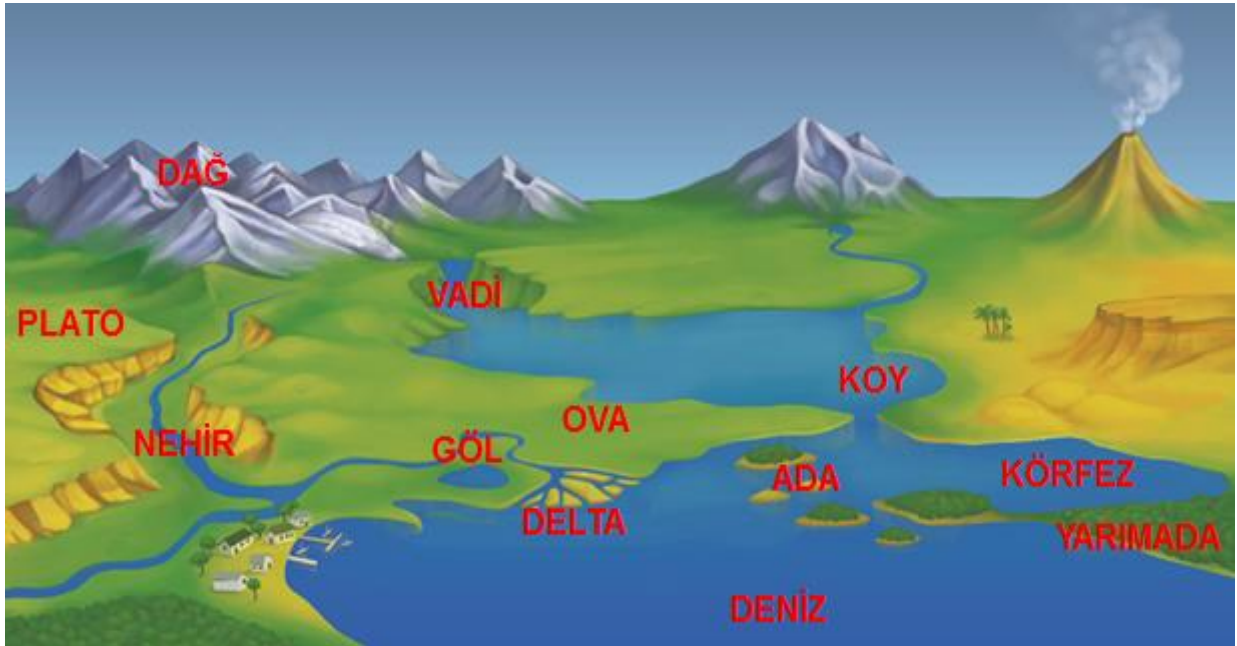
YARIMADA

Üç tarafı sularla çevrili bir tarafı karaya bağlı kara parçasıdır.

DELTA OVASI

Delta ovası, akarsuların taşıdıkları malzemelerin akarsuların denize döküldüğü yerlerde oluşan deniz içlerindeki uçgen düzlüklere denir.

İKLİM ve YAŞAMIM**İKLİMİN YAŞAMIMIZA ETKİLERİ**

- Geniş bir alanda, uzun yıllar boyunca etkili olan ortalama hava koşullarına **iklim** denir.
- İklim bilimine ise **Klimatoloji** denir.
- Ülkemizde Akdeniz, Karadeniz ve Karasal iklim görülmektedir.
- Dar bir alanda, kısa süreli etkili olan değişken hava koşullarına **hava durumu** denir.
- Hafta sonu yağış bekleniyor, parçalı bulutlu geçecek, sağanak yağışlı, karla karışık yağmurlu gibi ifadeler hava durumunu belirtmek için kullanılır.

- Hava koşullarında meydana gelen değişimleri, hava durumu tahminlerinde bulunan bilim dalına **meteoroloji** denir. Meteoroloji ile ilgilenen bilim insanlarına meteorolog denir.

- Ülkemizde çeşitli iklimler gözükmemektedir. Bunun nedenleri ise;

Ülkemizin üç tarafının denizlerle çevrili olması.

Ülkemizin ılıman iklim kuşağında olması.

Ülkemizde yükseltisinin batıdan doğuya artması.

Yeryüzü şekillerinin çeşitli olması.

- İklim hayatımızı etkileyen önemli bir etkidir. Çünkü iklim insan hayatındaki birçok alanı etkilemektedir.

Konut yapım malzemeleri

Tarım ürünü çeşitliliği

Ulaşım faaliyetlerini

Turizm faaliyetleri

Bitki örtüsü çeşitliliği

Hayvancılık faaliyetleri

Yemek kültürü çeşitliliği

Kıyafet seçimi

Yapılacak ekonomik faaliyetleri

Yerleşmeyi ve nüfusun dağılışı

Su kaynaklarının miktarı

ÜLKEMİZDE GÖRÜLEN İKLİMLER

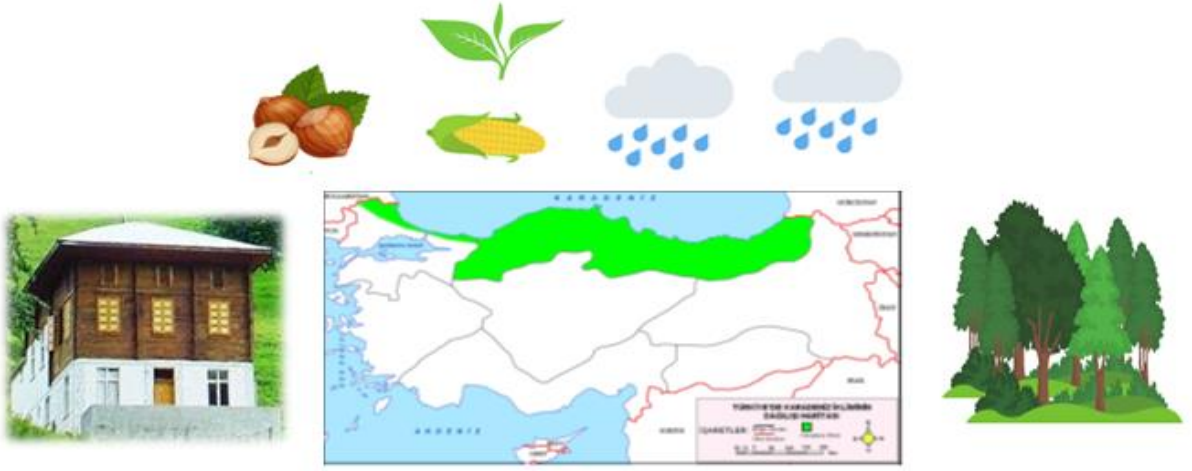

KARASAL İKLİM

- Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve kar yağışlıdır.
- İç Anadolu, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Marmara bölgesinin batısında görülür.
- En fazla yağış ilkbaharda, en az yaz aylarında görülür.
- Bitki örtüsü ilkbahar yağışları ile yeşeren, yazın sıcaklık ve kuraklıkla kuruyan küçük otlardan oluşan bozkırdır.
- Karasal iklimin görüldüğü yerlerde buğday, arpa, çavdar ve şekerpancarı gibi tarım ürünleri yetiştirilir.
- Mimari yapılarda yapı malzemesi olarak kerpiç ev kullanılır.

KARADENİZ İKLİMİ

- Yazları serin, kışları ılık, her mevsim yağışlı geçer.
- Ülkemizde Karadeniz Bölgesinde ve Marmara'nın kuzeyinde görülür.
- En çok yağış sonbaharda en az ilkbaharda görülür.
- Yağışlar fazla olduğu için bitki örtüsü ormandır.
- Bol yağış isteyen çay, fındık, mısır ve gibi tarım ürünleri yetiştirilir.
- Ormanlar çok olduğu için geleneksel konutlar ahşaptan yapılmıştır.

AKDENİZ İKLİMİ

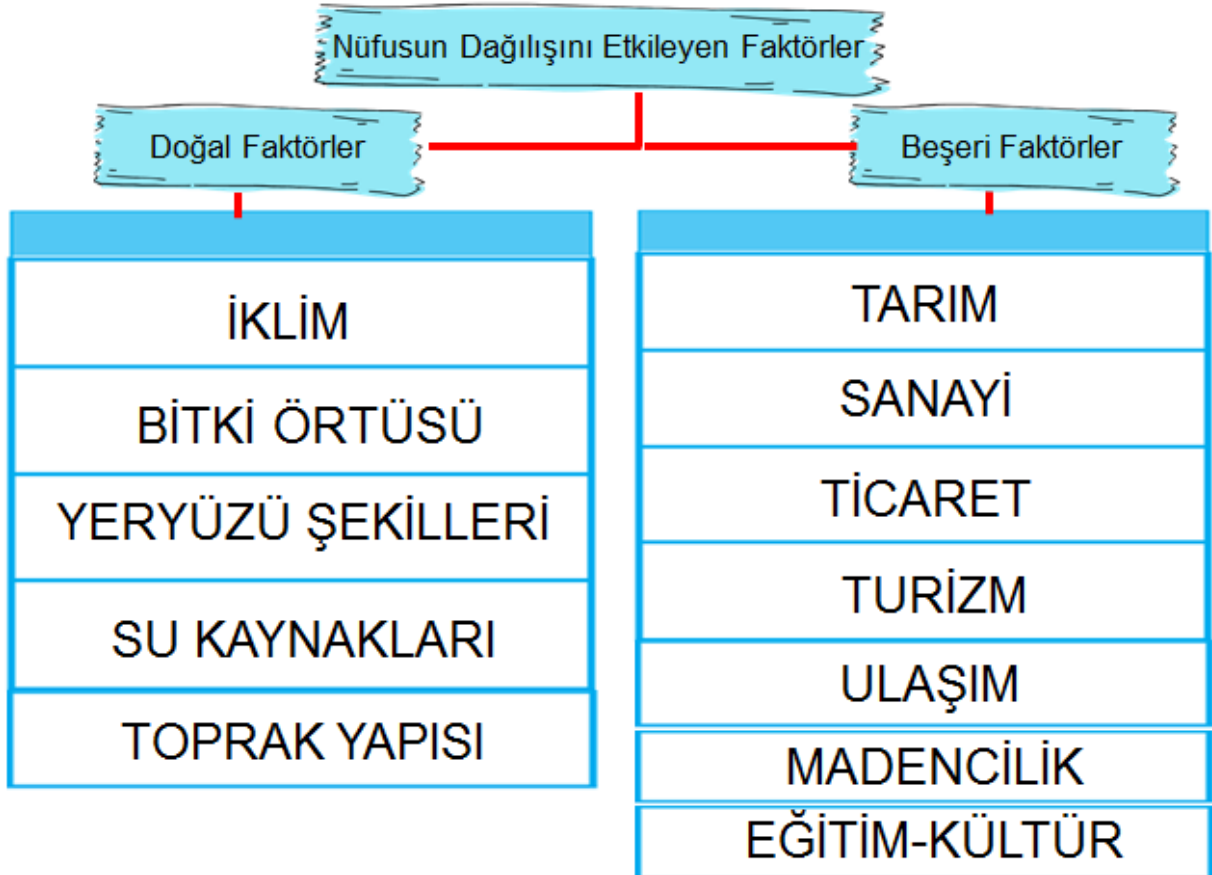
- Yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlıdır.
- Akdeniz, Ege ve Marmara bölgesinin güneyinde görülür.
- En fazla yağışı kışın, en az yağışı yazın alır.
- Bitki örtüsü genellikle kısa boylu çalı ve ağaçlardan oluşan makilerdir.
- En fazla yetiştirilen tarım ürünleri; turuncgiller, muz, zeytin, üzüm, incirdir.
- Mimari yapılarda yapı malzemesi olarak taş kullanılır.

NEREDE YAŞANIR?

NÜFUSUN DAĞILIŞINI ETKİLEYEN UNSURLAR

- Sınırları belirli bir alanda yaşayan toplam insan sayısına **nüfus** denir.
- İnsanların yerleşim yeri olarak tercih ettikleri yerleri doğal ve beşeri faktörler belirlemektedir.
- Doğal faktörler, doğal olarak gerçekleşen, kendiliğinden oluşan faktörlerdir.
- Beşeri faktörler, doğal olmayan ve insan eliyle gerçekleşen faktörlerdir.

DOĞAL FAKTÖRLER**1- İKLİM**

- Ülkemizde nüfus, ılıman iklimin görüldüğü kıyı bölgelerimizde yoğunlaşır. Kışların sert, uzun ve yağışın az olduğu karasal iklim şartlarının olduğu yerlerde ise nüfus seyrek.
- Türkiye’de denizin ılımanlaştırıcı etkisinden dolayı nüfusun büyük kısmı Marmara, Ege, Karadeniz, Akdeniz kıyılarında toplanmıştır.

2- BİTKİ ÖRTÜSÜ

- Bitki örtüsünün sık ormanlarla kaplı olduğu ya da hiç olmadığı (çöl) bölgeler de nüfus seyrek.

3- YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ

- Yüksek, dağlık ve engebeli alanlarda nüfus yoğunluğu seyrek, ovalarda ve toprak türünün tarıma uygun olduğu alanlarda nüfus yoğundur.

4- SU KAYNAKLARI

- İçme ve kullanma suyunun temini, tarımda suya ihtiyaç duyulması nedeniyle ülkemizde birçok yerleşim yeri su kaynaklarının etrafında toplanmıştır. Özellikle iklimin kurak olduğu İç Anadolu’da nüfus; akarsu boyları, yer altı su kaynaklarının çevreleri ve göl kenarlarında toplanmıştır.

5- TOPRAK YAPISI

- Verimli toprakların bulunduğu alanlar (Çukurova, Gediz, B. Menderes, Bafra, Çarşamba ovaları) nüfusça kalabalık iken, Tuz Gölü çevresi gibi yerlerde verimsiz topraklar bulunduğu için nüfus çok azdır.

BEŞERİ FAKTÖRLER**1- TARIM**

- İklimin uygun olduğu su kaynaklarına yakın ovalar tarım için elverişlidir buralarda nüfus fazladır.

2- SANAYİ

- Sanayi tesisleri ham madde kaynaklarına yakın ve ulaşım imkânlarının geliştiği yerlere kurulmuştur. Sanayinin geliştiği yerlerde iş olanaklarının fazla olması, bu alanlarda nüfusun artmasını sağlar.

3- TİCARET

- Sanayinin geliştiği yerlerde ticaret gelişmiştir buralarda nüfus fazladır.

4- TURİZM

- Turizmin yoğunlaştığı yerlerde yerleşme ve nüfus artmıştır. Ülkemizde Ege ve Akdeniz kıyılarındaki merkezlerde turizmden dolayı nüfus yoğunlaşmıştır.

5- ULAŞIM

- Ulaşım imkânlarının geliştiği yerlerde sanayi ve ticaret de gelişmiştir. Bu durum iş imkânlarını artırdığı için ulaşımın geliştiği yerlerde nüfus da fazla olur.

6- MADENCİLİK

- Madenciliğin geliştiği yerlerde iş imkânı fazladır ve insan gücüne ihtiyaç duyulur. Bu nedenle madenciliğin geliştiği yerlerde nüfus yoğundur.

7- EĞİTİM ve KÜLTÜR

- Eğitim ve kültürel faaliyetlerin geliştiği yerlerde nüfus fazladır.

AFETLER ve ÇEVRE SORUNLARI

DOĞAL AFETLER

- Doğa olayları sonucunda aniden meydana gelen, can ve mal kaybına neden olan olaylara **doğal afet** denir.

SEL

ÇIĞ

HEYELAN

DEPREM

HORTUM

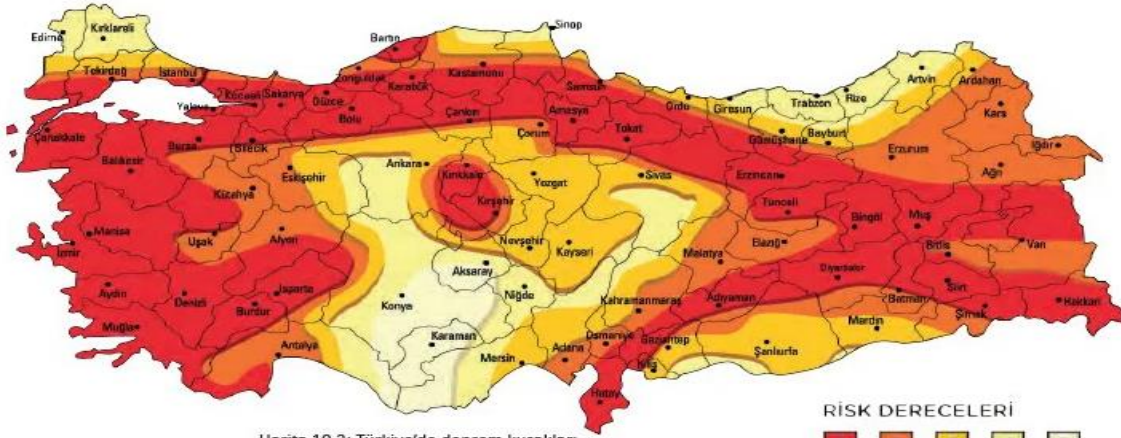

TSUNAMİ

- Afetler, ciddi anlamda can ve mal kaybına neden olan olaylardır.
- İnsanlar üzerinde derin izler bırakır.
- Afetlerin tam anlamıyla önlenmesi mümkün değildir.
- Gerekli önlemler alınarak, afetlerin etkileri en aza indirilebilir.

DEPREM

- Yer kabuğundaki ani kırılmalar nedeniyle yer yüzeyinde meydana gelen sarsıntılardır.
- Halk arasında zelzele de denilmektedir.
- Depremın zamanı, şiddeti ve nerede olacağı önceden bilinmemektedir. Dolayısıyla can ve mal kayıplarının olmaması veya en aza indirilmesi için önceden birtakım tedbirler almak; bununla beraber deprem anında ve sonrasında nasıl davranılacağını bilmek gerekir.
- Depremleri inceleyen bilim dalına sismoloji, süresini ve şiddetini kaydeden alete de sismograf denir.
- Deprem ülkemizde en fazla can ve mal kaybına neden olan doğal afettir.
- Ülkemiz topraklarının %96'sı deprem kuşağında yer alır.
- Ülkemizde; Kuzey Anadolu Fay hattı (KAF), Doğu Anadolu Fay hattı (DAF), Batı Anadolu Fay hattı (BAF) yer alır.
- Deprem riski en az olan yerler ise Karaman ve çevresidir.

- Deprem etkilerini azaltmak için;
 1. Binalar fay hatları ve yumuşak zeminler üzerine yapılmamalıdır.
 2. Bina yapımında dayanıklı malzeme kullanılmalıdır.
 3. Deprem tatbikatları yapılmalı ve halk deprem konusunda bilinçlendirilmelidir.
 4. Evlerimizde hareketli ve devrildiğinde insanlara zarar verecek eşyalar sabitlenmelidir.
 5. Depreme dayanıksız yapılar yıkılmalı ya da güçlendirilmelidir.
 6. Deprem bölgesinde çok katlı binalar yapılmamalıdır.

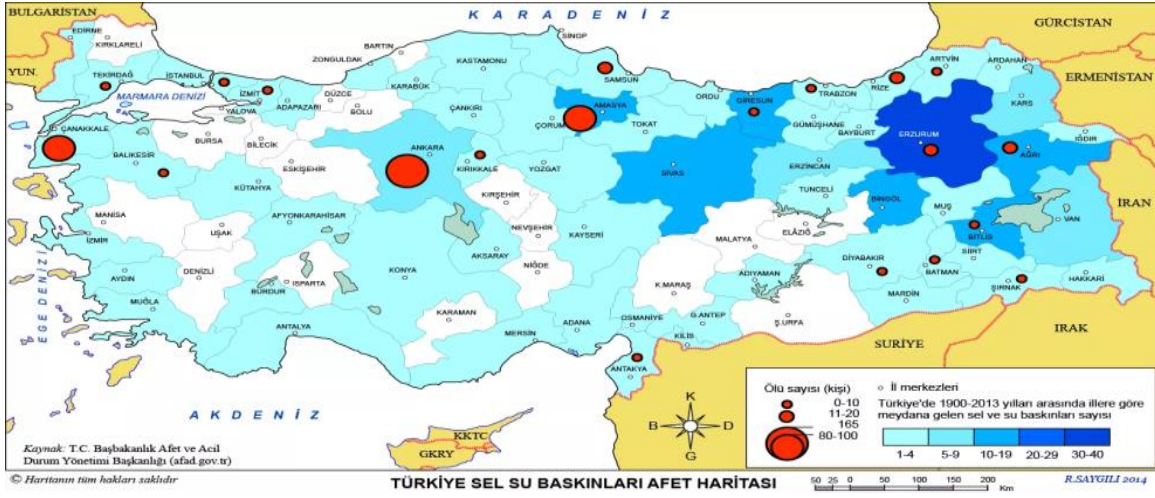
SEL

- Aşırı yağış ve karların erimesi sonucu oluşan su baskınlarına sel denir.

- Ülkemizde en fazla Karadeniz, Ege, Marmara ve Akdeniz bölgelerinde görülür.
- Son yıllarda küresel ısınma sebebi ile artan sellerde can ve mal kayıplarının yüksek olmasının en önemli nedeni çarpık kentleşme ve yerleşim yerlerinin dere kenarlarında kurulmasıdır.

- Selin etkilerini azaltmak için;
 1. Akarsu yataklarına yerleşme yapılmamalıdır.
 2. Eğimli arazilerde taraçalar (seki) yapılmalıdır.
 3. Ormanların korunması ve ağaçlandırma yapılması gerekir.
 4. Akarsuların önlerine barajlar kurulmalıdır.
 5. Şehirlerde altyapı çalışmaları yapılmalıdır.

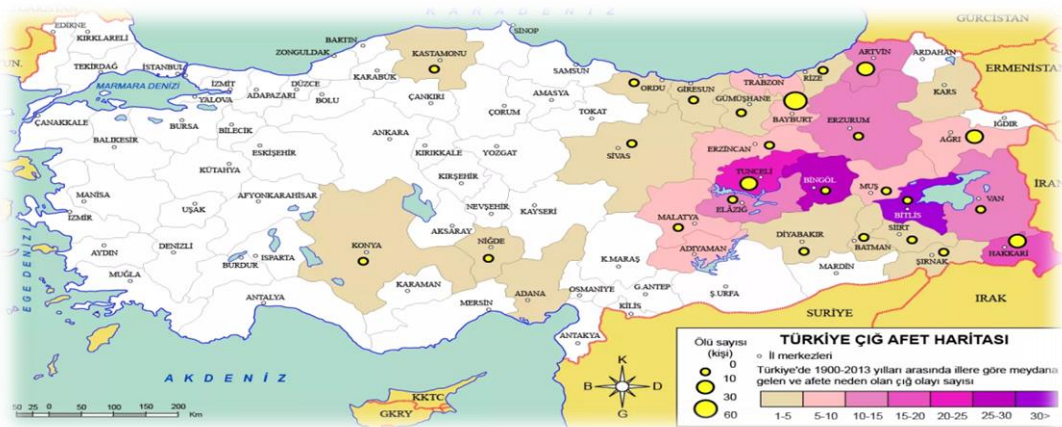

ÇIĞ

- Dağlardan ya da eğimli yamaçlardan kopan kar kütlelerinin aşağıya doğru kaymasına **çığ** denir.

- Çığ genellikle bitki örtüsü olmayan dağlar ile eğimli ve çok karlı arazilerde görülür.
- Doğu Anadolu Bölgesi'nde kar yağışı ve engebeden dolayı fazla gözükür.

- Çığ önlemek ve zararlarını azaltmak için;
 1. Çığ tehlikesi olan yere yerleşim yapmamalıyız.
 2. Araziye taraça yapmalıyız.
 3. Ağaçlandırma çalışması yapmalıyız.

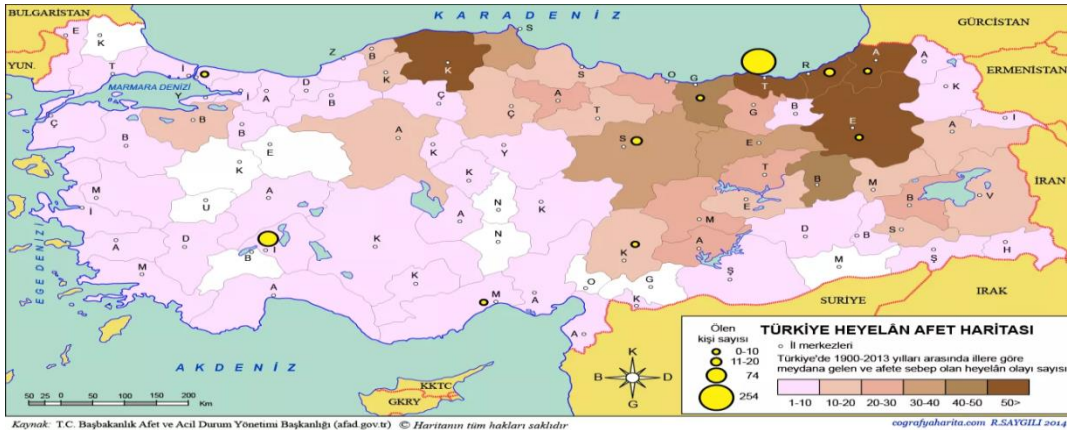
HEYELAN

- Eğimin fazla olduğu yerlerde aşırı yağışlara bağlı olarak toprağın kütle hâlinde aşağı doğru kaymasına **heyelan** denir.

- Aşırı yağışlar, eğimli arazi, yol yapım çalışmaları, ormanların tahrip edilmesi ve şiddetli depremler heyelana sebep olan faktörlerdir.

- Heyelanın zararlarını azaltmak için;
 1. Toprağın kaymasını önlemek için set (heyelan duvarı) yapılmalıdır.
 2. Toprağın zemine tutunmasını sağlamak için bitki örtüsünü korumalı ve ağaç dikmeliyiz.
 3. Heyelan riski olan yerlere yerleşim yapmamalıyız.

EROZYON

- Bitki örtüsünün zayıf olduğu arazide su ve rüzgâr sonucu toprağın taşınmasına **erozyon** denir.

- Erozyon, en çok bitki örtüsünün yetersiz olduğu İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde görülür.
 - Erozyon sonucu toprağın verimi düşer.
 - Ülkemizde erozyonun en yoğun görüldüğü yerler, karasal iklimin etkili olduğu yerlerdir.
- Toprağı koruyan bitki örtüsünün bilinçsizce yok edilmesi, toprağın eğim yönünde sürülmesi, şiddetli ve aşırı yağışlar, sert rüzgârlar, toprak ve doğal bitki örtüsünün tahrip edilmesi erozyonu artıran faktörlerdir.

• Erozyonu Önlemek İçin

- Ağaçlandırma faaliyetleri yapılmalı
- Arazilerde taraça yapılmalı
- Araziler eğimin tersi yönünde sürülmeli
- Mevcut bitki örtüsü korunmalı

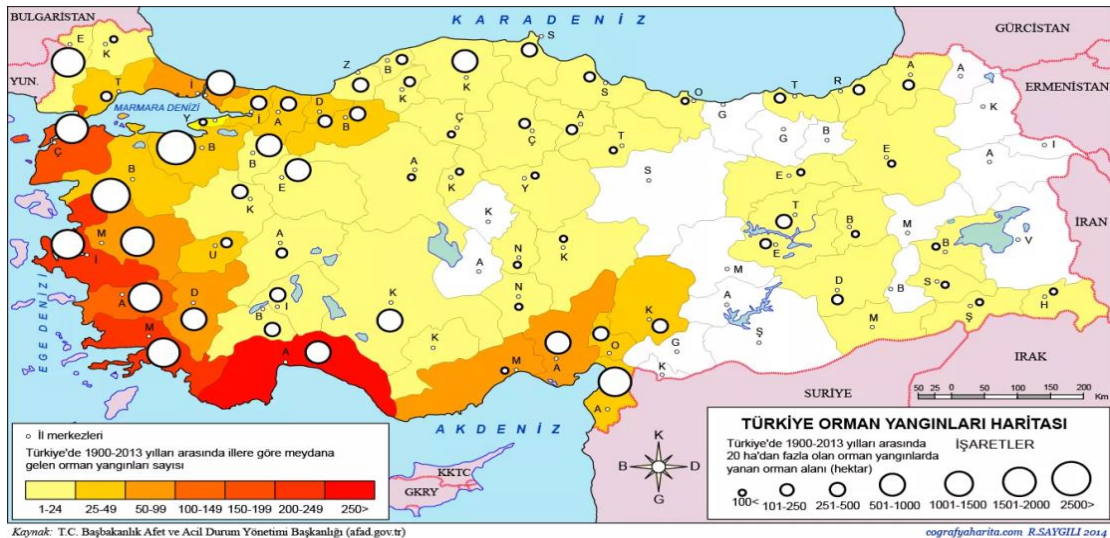
ORMAN YANGINLARI

- Doğal ya da beşeri sebeplerden dolayı ortaya çıkan ve ormanların kısmen veya tamamen yanmasıdır.

- Orman yangınları yıldırım düşmesi ya da kuru otların yüksek sıcaklık nedeniyle tutuşması bazen de insanların yaptığı hatalar sonucu meydana gelir.
- En fazla yaz aylarının sıcak ve kurak geçtiği Akdeniz ve Ege bölgelerinde, en az ise her mevsim yağışlı geçen Karadeniz bölgesinde görülür.

- Orman yangınlarını önlemek için;
 - Piknik ateşimizi söndürmeliyiz.
 - Ormanlara sigara izmariti atmamalıyız.
 - Ormanlara cam şişe vb. çöplerimizi atmamalıyız.
 - Herhangi bir yangına karşı tedbirler alınmalı ve insanlar bilinçlendirilmelidir.

ÇEVRE SORUNLARI

- Doğanın, doğal kaynakların ve yaşanan çevrenin aşırı ölçüde ve yanlış kullanılması nedeniyle doğal dengenin bozulması durumuna denir.

- Doğal kaynakların aşırı ya da bilinçsizce kullanımı doğadaki dengeyi bozar ve çevre sorunlarının yaşanmasına neden olur.

HAVA KİRLİLİĞİ

- Atmosferde zararlı gazların insanlara ve diğer canlılara zarar verecek miktara ulaşmasıdır.
- Ulaşım araçları, elektrik santralleri, sanayi faaliyetleri ve binalarda ısınma amaçlı kullanılan yakıtlar hava kirliliğine neden olur.
- Hava kirliliğinin canlılar üzerinde olumsuz etkileri vardır. Hava kirliliği solunum sistemi hastalıklarına neden olur.

SU KİRLİLİĞİ

- Zararlı maddelerin suyun yapısını bozacak miktarda su içerisine karışmasıyla su kirliliği oluşur.
- Termik santraller, gübreler, kimyasal ilaçlar, sanayi atıkları, toprak erozyonu su kirliliğinin başlıca nedenleridir.

TOPRAK KİRLİLİĞİ

- İnsanlar tarafından toprağa bırakılan ya da başka yollarla toprağa karışan zararlı maddelerin toprağın niteliğini ve kalitesini bozmasıdır.
- Tarımsal ilaçlar ve gübreler, çöpler, atıklar toprak kirliliğinin başlıca nedenleridir.

GÜRÜLTÜ KİRLİLİĞİ

- İnsanı rahatsız eden ve insan sağlığına zarar veren sesler, gürültü kirliliği oluşturur.
- Ulaşım araçları, iş makineleri, sanayi kuruluşları, yüksek sesle müzik yapılan eğlence yerlerinden yayılan ses, kalabalıkların uğultusu, yüksek sesle konuşan ve bağırarak insanları gürültü kirliliğine sebep olurlar.

KÜRESEL ISINMA

- Atmosfere salınan gazların neden olduğu düşünülen ve sera etkisinin sonucunda, dünya üzerinde yıl boyunca ölçülen ortalama sıcaklıklarda görülen artışa verilen isimdir.
- Küresel ısınma su kaynaklarındaki buharlaşma hızını artırır.
- Dünyanın ortalama sıcaklığının artmasıyla buzullar erir.
- Buzul bölgelerindeki hayvanların yaşamı tehlikeye girer.
- Deniz seviyesinin yükselmesiyle kıyı şehirleri su altında kalır.

AFETLERİN İNSAN YAŞAMINA ETKİLERİ**DOĞAL AFETLERİN İNSAN YAŞAMINA OLAN ETKİLERİ**

- Afetler insanların hayatına maddi ve manevi açıdan birçok etki yapmaktadır. Doğal afetler sonucu yaşanan acı olaylar toplum hayatında derin izler bırakır. Bu izleri kimi zaman türkülerde kimi zaman hikâyelerde kimi zaman da şiirlerde görürüz.

Depremler: Can ve mal kayıplarına neden olur. Deprem sonrası birçok konut kullanılamaz duruma gelir. Eğitim, ulaşım, sağlık gibi alanlarda sorunlar yaşanır. Depreme maruz kalan insanlarda korku, endişe ve çaresizlik durumları oluşur. Ülke içerisinde iç göç oluşturur.

Orman Yangınları: Sadece doğal güzelliklerimizin yok olması anlamına gelmez. Yangınlarda birçok canlının yaşam alanı da yok olur. Yangınlar çevre sorunlarını beraberinde getirirken yangın sonucunda ormana bağlı ekonomik faaliyetler de yapılamaz hâle gelir.

Erozyon: İnsanların yaşamını olumsuz yönde etkilemektedir. Daha önce tarım yapılabilen birçok arazimiz bugün erozyon nedeniyle kullanılamaz hâle gelmiştir. Erozyonun yaşandığı bölgelerde doğal yaşam da olumsuz yönde etkilenmektedir.

Çığ Felaketi: Ulaşımı, eğitimi ve ekonomik faaliyetleri olumsuz yönde etkiler.

Sel Felaketi: Çevre kirliliğine, maddi zarara ve can kayıplarına neden olur. Eğitim öğretim faaliyetlerinin aksamasına neden olur.

Heyelan: İnsanların yaşam alanlarına zarar verebilir, ulaşımın aksamasına, can ve mal kayıplarına neden olabilir.

